ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

Бойко Тетяни Антонівни,

кандидата мистецтвознавства, старшого наукового співробітника, доцента, доцента кафедри режисури та акторської майстерності Київського національного університету культури і мистецтв

на дисертацію **Полонського Валерія Геннадійовича**

«Форми фінансування організаційно-виробничої діяльності українського театру та їх вплив на творчий процес: історія і сучасність», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 026 «Сценічне мистецтво»

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку театрального мистецтва України характеризується суттєвими трансформаціями його організаційних, економічних і творчих засад. Наслідки пандемії COVID-19, сучасна російсько-українська війна, економічна нестабільність та необхідність адаптації культурної сфери до нових суспільних викликів актуалізують питання фінансового забезпечення театральної галузі. За цих умов особливого значення набуває дослідження організаційно-виробничих моделей українського театру та форм їх фінансування, що визначали не лише економічні можливості видатних театральних колективів, а й безпосередньо впливали на творчий процес, репертуарну політику та розвиток сценічного мистецтва як в історичній ретроспекції, так і на сучасному етапі.

Комплексне осмислення становлення і трансформації механізмів фінансової підтримки професійного театру від другої половини XIX століття до сьогодення має прислужитися взаємозв'язку між економічними чинниками та художнім розвоєм українського театру, а також визначити перспективні напрями вдосконалення сучасної системи його функціонування. Важливим чинником цього процесу є введення до наукового обігу законодавчих документів, матеріалів аудиторських перевірок та інших джерел, які дозволяють об'єктивно оцінити фінансування театральної галузі в різні історичні періоди.

Саме на розв'язання цих актуальних питань спрямовано дисертаційне дослідження Валерія Полонського **«Форми фінансування організаційно-виробничої діяльності українського театру та їх вплив на творчий процес: історія і сучасність»**. Автор здійснює комплексний аналіз розвитку моделей фінансування професійного театру, розглядає їхній вплив на організацію театральної справи та творчу діяльність мистецьких колективів, а також окреслює можливі напрями розвитку театральної галузі в сучасних умовах. З огляду на міждисциплінарний характер дослідження у тексті поєднано театрознавчі, історичні та економічні складники. Дисертація відповідає актуальним науковим запитам сучасного українського театрознавства та менеджменту, вона має потенціал подальшого розвитку та конотацій, залежно від соціокультурних, економічних та політичних змін нашої країни.

Відповідність змісту розділів заявленій темі. У тексті дисертації логічно й послідовно розкрито основні аспекти заявленої теми. Структура роботи вибудувана за історико-проблемним принципом, що дало змогу авторові простежити еволюцію організаційно-виробничої діяльності українського театру крізь призму варіативності моделей фінансування від другої половини XIX століття до сучасності. Такий підхід дозволяє подивитися на мистецький менеджмент в історико-культурних паралелях та зрозуміти певні обставини функціювання сучасних моделей фінансового забезпечення, прогнозувати на основі цього подальше розгортання інтеграційних процесів України у сфері культурної політики та грантових пропозицій. Розгортання авторської концепції, за винятком окремих епізодів, переконливо підводить до виведених висновків.

Отже, Розділ 1 **«Теоретико-методологічні засади дослідження фінансування театральної галузі в Україні»** присвячено аналізу історіографії, джерельної бази та методологічного підґрунтя роботи. Автор систематизує широке коло наукових джерел із театрознавства, історії, економіки, культурології та менеджменту, що дозволяє комплексно розглянути організаційно-виробничу діяльність театру як мистецьке, соціокультурне та економічне явище. У цьому ж розділі обґрунтовано теоретико-методологічний

інструментарій дисертації, що демонструє міждисциплінарний підхід до вивчення проблеми.

Розділ 2 **«Професійне українське театральне мистецтво другої половини XIX – початку XX століття в оптиці фінансування»** присвячено дослідженню організаційно-виробничих моделей українського професійного театру від другої половини XIX століття до завершення національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Автор простежує специфіку роботи перших професійних театральних труп, аналізує форми приватої антрепризи, товариства на паях і корпоративну модель театрального підприємства, визначаючи особливості їх фінансування та вплив на творчу діяльність колективів. Значну увагу приділено культурній політиці періоду УНР та формуванню професійного українського театру на західно-українських землях, процесу становлення державних театрів, механізмам їх фінансової підтримки й поєднанню державного фінансування з приватними внесками провідних керманичів театру. Такий історичний аналіз дозволив авторові показати закономірності формування української театральної менеджерської системи та взаємозалежність організаційних, економічних і мистецьких процесів.

У Розділі 3 **«Фінансування українських театрів у радянський період»** розглянуто розвиток театральної справи вказаного в назві періоду, коли відбулося докорінне реформування всієї системи функціонування театрів. Автор аналізує процес повного «одержавлення» театральної галузі, особливості централізованої моделі фінансування, механізми адміністративного управління та їхній вплив на творчий процес. Особливу увагу приділено аналізу нормативно-правових документів, які регламентували фінансову діяльність театрів, а також висвітленню суперечностей між декларованою державною підтримкою сценічного мистецтва й постійним дефіцитом фінансових ресурсів.

У Розділі 4 **«Розвиток організаційно-виробничої діяльності українських театрів після проголошення незалежності України»** досліджено особливості функціонування українського театру в умовах

незалежної України та сучасних суспільно-політичних викликів. Автор простежує трансформацію фінансових механізмів театральної галузі після 1991 року, аналізує зміни законодавчого супроводу, розвиток недержавного сектору, сучасні моделі бюджетної підтримки та результати аудиторських перевірок фінансової діяльності театрів. Значну увагу приділено впливу пандемії COVID-19 та повномасштабної російсько-української війни на функціонування театральних установ, а також окреслено можливі сценарії післявоєнного розвитку галузі. У підсумку констатуємо, що змістовне наповнення кожного розділу та підрозділів відповідає заявленим назвам та порушеним у назвах питанням. Додатки, розміщені в кінці роботи, суттєво допомагають зрозуміти суть деяких тверджень та динаміку фінансових процесів у вказані періоди.

Наукова новизна дослідження полягає, перш за все, у виведенні нових теоретичних узагальнень специфіки театрального менеджменту України з часу становлення професійного театру та до сучасного моменту. Так, до наукового обігу залучено поняття «бюджетної», «грантової», «проєктної», «меценатської», «економічної», «змішаної» форм фінансування, що позначають синтез господарських, виробничих та концептуальних складників театральної галузі та підготовки творчого продукту. Окреме вагоме значення має аналіз сучасних прецедентів успішної діяльності театрів столичної і регіональної сцени та репрезентативних вистав українських митців, що демонструють вдале поєднання творчого, соціокультурного та фінансового симбіозу. У роботі поглиблено розуміння взаємозв'язку націєцентричних творчих устремлінь та грамотної менеджерської роботи, сфокусовано увагу на взаємопроникненні домінантних форм фінансування, як-от «товариство на паях» чи «державна дотація» та сучасних інтегрованих форм грантового або змішаного забезпечення, що, своєю чергою, реструктуризують ландшафт всієї театральної галузі. Те, що дисертант зумів поєднати, осмислити й пояснити зв'язок державної політики розвитку культури та її фінансового забезпечення задля реалізації високих естетико-художніх та просвітницьких цілей зумовлює **теоретичне і практичне значення результатів** цього дослідження. Текст

дисертації може прислужитися як науковцям, які надалі будуть досліджувати різнобічні аспекти театрального менеджменту, так і практикам, які обіймають посади виробничо-господарського спектра театрів різних форм власності й забезпечують нині, в часи російсько-української війни, умови для створення концептуальних, художньо потужних просвітницьких постановок.

Вивчення матеріалів дисертації дозволяє стверджувати, що **завдання,** поставлені дисертантом перед початком роботи, логічні та вмотивовані, у тексті їх розв'язання позначене в конкретних висновках та умовиводах. Так само певну частину тексту відбито й у загальних положеннях **апробації результатів дослідження,** що складається з чотирьох статей у фахових виданнях категорії Б та двох виступів на міжнародній та всеукраїнській конференціях.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, специфіка викладу матеріалу. Складена структура роботи суголосна зі змістом дисертації. У дисертації дотримано наукового стилю викладу її основних положень, попри незначні лексичні та стилістичні мовні огріхи, вона не перевантажена цитатами, головні судження автора базуються на аналізі опрацьованих джерел та власних міркуваннях.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. У дисертації та наукових публікаціях академічного плагіату, фальсифікацій, фабрикацій не виявлено.

Дискусійні моменти та зауваження до дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Валерія Полонського, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження та вказати на деякі дискусійні моменти.

1. Одна з зауваг стосується того, що у тексті зустрічаються твердження не підкріплені реальними історичними датами. До прикладу на стор. 97 автор пише: «Наприкінці 1920-х років влада повністю перебирає на себе собі контроль над творчими процесами в усіх театрах України. Це відбувається завдяки повному удержавленню театрів та запровадженню цензури в ЗМІ. Більшість вистав мала славити нову владу й комуністичну партію та звинувачувати інших у скрутному фінансовому становищі країни. Влада

встановлює нову мистецьку течію – «соціалістичний реалізм», яка буде панівною впродовж усієї історії існування СРСР та радянської України». Але ж «метод соціалістичного реалізму» як офіційний творчий метод радянської літератури й мистецтва був офіційно запроваджений значно пізніше, у 1932 році, а його теоретичне оформлення завершилося у 1934 році.

2. Також у тексті є посилання на експертну думку сучасних дослідників, але автор не вказує жодне з прізвищ цих дослідників. Наводимо цитату зі стор. 113: «Сучасні дослідники наголошують на негативному впливі радянської влади, ідейній заангажованості театрального мистецтва того часу, зміні поколінь театральних митців післявоєнної епохи та повному контролі з боку влади над усіма видами мистецтва України». На нашу думку, таких узагальнень варто уникати в науковому тексті.

3. Крім того, автор дисертації у підрозділі 4.2. «Перспективи розвитку театральної справи в Україні після завершення російсько-української війни в контексті еволюції моделей фінансування театру» висуває міркування власного бачення розвитку театрального менеджменту після завершення російсько-української війни в оптиці негативного та позитивного сценаріїв. Його міркування виглядають подекуди фантазійно, адже він не зазначає ніякої методології, на основі якої сформовано його умовиводи. Принаймні про основи футурології як інструменту прогнозування майбутнього в тексті не мовиться. Це тягне за собою низку дискусійних тверджень, як, приміром, цитата зі стор. 182: «Муніципальні театри можуть перетворитися на мандрівні трупи на кшталт тих, що існували наприкінці XIX століття. При цьому всі творчі працівники будуть змушені підписувати разові договори про співпрацю, що неминуче знизить престиж професій актора та режисера. Незалежні театри й надалі працюватимуть в умовах приватних підприємств без будь-якої підтримки з боку владних структур». На нашу думку, реалізація саме такого сценарію наразі не має таких глибоких негативних підвалин і виглядає лише припущенням.

4. Дискусійним вважаємо й міркування дисертанта щодо існування так званого «театрального буму». Наводимо цитату зі стор. 164: «Завдяки так

званому «театральному буму» в більшості театрів України відбулися практично революційні зміни в дохідній частині їхньої діяльності. Надзвичайна зацікавленість театральним мистецтвом зумовила зростання доходів усіх театрів, що фінансуються з Держбюджету України, та більшості театрів, підпорядкованих місцевим громадам. У творчій роботі більшість колективів відійшла від документальної драматургії 2022 року й звернулася до переосмислення української та світової драматичної класики». У річищі сучасного театрознавчого дискурсу визначення «театральний бум» не може стати ілюстрацією реального стану театральної справи в Україні. Адже успіх окремих постановок столичної й регіональної сцени та вистав режисерів І. Уривського, Д. Петросяна, Р. Держипільського не може свідчити про загальні тенденції розвитку сучасного театру. Враховуючи те, що ці вистави мають під собою сприятливий соціокультурний, репертуарний та художній ґрунт, вони не можуть затінити тих проблем, які наявні у прифронтових містах або на інших регіональних сценах з недостатнім фінансуванням та браком фахових кадрів.

До цього звертаємо увагу й на інші некоректні твердження й помилки, які виявлено в тексті. Приміром на стор. 165 зазначено, що 2023 року режисер Максим Голенко очолив Львівський національний театр імені Лесі Українки. В той час як пан Голенко став до керма славетної сцени Національного театру ім. Марії Заньковецької. Далі на стор. 175 зазначено, що виставу «Макбет» на столичній сцені франківців поставив Давид Петросян. Але ця вистава створена за режисури іншого провідного режисера — Івана Уривського. На цій же сторінці сказано, що вистава «Дурко» (реж. Слава Юшко) йде у столичному Театрі на Подолі, тоді як вона наявна на сцені Театру на лівому березі Дніпра.

Наведені зауваги вказують на те, що міждисциплінарний підхід на стику театрального менеджменту і театрознавства оголив ахіллесову п'яту автора дисертації — недостатнє знання театрознавчого контексту та практики сучасних провідних митців. Натомість цей підхід значним чином став у пригоді для глибокого й ретельного висвітлення багатоаспектності театральної справи й

розуміння того, театральне мистецтво синтетичне й тісно залежне від фінансової основи та нетривіальних менеджерських рішень.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Рецензування дисертації на тему «Форми фінансування організаційно-виробничої діяльності українського театру та їх вплив на творчий процес: історія і сучасність» дає підстави стверджувати, що дослідження являє собою самостійну, завершену, логічно структуровану працю з дискусійними, але науково-місткими висновками. Дисертація виконана на належному рівні з дотриманням академічних вимог, висунутих до такого типу робіт, а її автор Полонський Валерій Геннадійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво.

Офіційний опонент:
кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник,
доцент, доцент кафедри режисури
та акторської майстерності Київського
національного університету культури і мистецтв Т. А. Бойко

Підпис Т. Бойко засвідчую
Начальник ВК
"04" 08 2026 р.

ВІДДІЛ КАДРІВ